

Шугурова Т. Л.

Организационная культура государственных и негосударственных организаций как фактор развития профессиональной компетентности

В статье профессиональная компетентность рассматривается в контексте организационной культуры. Анализ принципов организационной культуры успешных организаций показал, что в рамках этих культур профессиональная компетентность рассматривается как серьезный предмет организационного интереса. Основные аспекты профессионализма членов организации (профессиональное знание, социальная легитимность, профессиональная юрисдикция) дают организации возможность контролировать профессиональную сферу. Профессиональная компетентность персонала помогает организации отвечать на постоянно меняющиеся требования общества. Основой для профессиональной компетентности современного специалиста есть способность учиться, как учиться, развитию которой способствует непрерывное профессиональное обучение. Источников – 24.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессионализм, профессиональное развитие, организационная культура, уровни организационной культуры.

Shuhurova T.L.

The organizational culture of governmental and public organizations as a factor of professional competence development

The study deals with professional competence in the context of organizational culture. An analysis of the organizational culture of efficient organizations ascertains that professional competence is a serious subject of their organizational interest. The key aspects of professionalism (expert knowledge, social legitimacy, and professional jurisdiction) enable the organization to control the professional sphere. Professional competence helps organizations to meet changeable social requirements. Modern experts base their professional competence on the ability to learn how to learn, with lifelong professional education as a means to develop it. References – 24.

Key words: professional competence, professionalism, professional development, organizational culture, levels of organizational culture.

Шугурова Тетяна Леонтьївна – кандидат психологічних наук, викладач кафедри системного аналізу Мелітопольського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету МОН України, м. Мелітополь.

УДК 159.942.5

Сербін Ю.В.

**ЕМОЦІЙНИЙ СТРЕС У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ**

У статті надано аналіз проявів емоційного стресу у студентів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю. Визначено складові цього явища. Доведено, що стрес впливає на процес якісної адаптації до умов навчання у вищій школі. Джерел – 7.

Ключові слова: адаптація, емоційний стрес, стресогенні ситуації, життєдіяльність, студентське життя, середовище вищого навчального закладу.

Постановка проблеми. Проблема стресу в останній час є однією з самих актуальних в світовій психологічній науці та практиці. Підготовка студентів у вищих навчальних закладах гуманітарного профілю є досить специфічною, що не виключає виникнення стресових станів,

які обумовлені більш високими вимогами до темпу навчальної діяльності. Цим підтверджується актуальність даної проблеми та необхідність її детального вивчення. Студентське життя повне надзвичайних і стресогенних ситуацій, тому студенти часто переживають стрес і нервово-психічне напруження. В основному у студентів стрес розвивається через великий потік інформації, через відсутність системної роботи в семестрі і, як правило, головне, стрес в період сесії. Навчальні стрес-фактори породжують негативні емоційні реакції, які можуть дезорганізувати навчальну діяльність, особливо в період підвищеної відповідальності за її результати (екзаменаційна сесія). Серед них можна виділити низьку успішність під час семестру, конфлікти з викладачами, незрозуміння або недостатнє знання предмета, страх перед ймовірністю бути відрахованим з вузу, дефіцит часу, велику інтенсивність екзаменаційного періоду, високі темпи і швидкість здачі окремих іспитів і заліків, необхідність опрацювання величезних обсягів навчальної інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі термін «стрес» використовується, принаймні, в трьох значеннях. По-перше, термін стрес може визначатися як будь-які зовнішні стимули чи події, які викликають у людини напругу або збудження. У теперішній час в цьому значенні частіше вживаються терміни «стресор», «стрес-фактор». По-друге, стрес може відноситись до суб'єктивної реакції і в цьому значенні він відображає внутрішній психічний стан напруги і збудження; цей стан інтерпретується як емоції, захисні реакції і процеси подолання (coping processes), що відбуваються в самій людині. Такі процеси можуть сприяти розвитку і вдосконаленню функціональних систем, а також викликати психічну напругу. Нарешті, по-третє, стрес може бути фізичною реакцією організму на шкідливий вплив. Саме в цьому сенсі і В. Кеннон і Г. Сельє вживали цей термін. Р. Лазарус також зазначав, що існують різні уявлення про сутність стресу, його теорії та моделі багато в чому суперечать одна одній. У цій області не існує усталеної термінології. Навіть визначення стресу часто дуже суттєво різняться. Правда, таке становище характерне й для цілого ряду інших кардинальних проблем, таких як адаптація, стомлення, здібності, особистість і багато інших. Наслідком неоднозначності трактування поняття «стрес», навантаженість його медико-біологічними і односторонніми психологічними уявленнями стало те, що деякі автори, особливо вітчизняні, цьому поняттю віддають перевагу іншому - «психічна напруженість». Однією з основних причин такої переваги, на думку Н. І. Наєнко, є свобода цього терміна від негативних асоціацій з іншими близькими поняттями і його націленість, зв'язок з необхідністю вивчення психологічного функціонування людини в складних умовах. Виділення категорії «емоційний стрес» і протиставлення її в якійсь мірі того поняттю «стрес», яке, за концепцією Г. Сельє, визначається як загальний адаптаційний синдром, було, безумовно, прогресивним явищем. Введення цього поняття визначило той об'єктивний критерій, який дозволяє узагальнювати величезну різноманітність зовнішніх впливів, орієнтованих на людину або тварину з однієї позиції, а саме з позиції їх психологічної сутності для даного індивіда. Тим самим виділяється первинний пусковий (причинний) чинник, що визначає подальші розвиток емоційних реакцій. Їм є психологічний стан, що виникає у даного індивіда у відповідь на вплив. Тому поряд з терміном «емоційний стрес» використовується і термін «психологічний стрес».

Мета статті – визначення психологічних складових емоційного стресу у студентів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Дослідження студентства з 60-х років проводились Ленінградською психологічною школою (Б. Г. Ананьєв, М. Д. Дворяшина, Р. М. Грановська, Є. І. Степанова, В. Т. Лісовський та ін.) у напрямку вивчення інтелектуального, особистісного і соціального розвитку. З точки зору загальнопсихологічного розвитку студентство є періодом інтенсивної соціалізації, характеризується розвитком вищих психічних функцій, становленням інтелектуальної системи

та цілісної особистості. Як вікова категорія студентство співвідноситься з етапами розвитку дорослої людини і являє собою перехідну фазу від дозрівання до зрілості (Б. Г. Ананьєв). Як соціальна категорія, студентство характеризується професійною спрямованістю і відношенням до майбутньої професії але, якщо студент усвідомлено обрав свою професію, він все одно не може адекватно і повною мірою уявити собі свою майбутню професію і ті вимоги, що вона пред'являє (А. А. Вербицький). М. І. Д'яченко і Л. А. Кандибович розглядають професійну готовність студента, яка є суттєвою передумовою ефективної діяльності після закінчення вищого навчального закладу, як результат швидкої адаптації до умов праці і подальшого професійного самовдосконалення.

З терміном «стрес» пов'язані й інші поняття, такі, як тривога, напруга тощо. За твердженням Ч. Д. Спілбергера, стан тривоги виникає, коли індивід сприймає певний подразник чи ситуацію як такі, що несуть у собі актуально чи потенційно елементи небезпеки, загрози, шкоди. Стан тривоги може варіювати за інтенсивністю і змінюватися в часі як функція рівня стресу, якому піддається індивід. З даним положенням узгоджується і розуміння автором стресу у вигляді сукупності зовнішніх впливів (стрес-факторів), які сприймаються особистістю як надмірні вимоги і створюють загрозу її самоповазі, самооцінці, що викликає відповідну емоційну реакцію (стан тривоги) різної інтенсивності. Схильність до такого роду емоційної реактивності характеризується як особистісна тривожність.

У вітчизняній психології студентство розглядається як особлива соціальна категорія, специфічна спільність людей, організаційно об'єднаних навчанням у вищому навчальному закладі. Саме слово "студент" має походження від латинського "studio", що означає завзяте старанне навчання (звідси ж і трохи перекинуто "штудіювати" - ґрунтовно, ретельно вивчати). Історично студентство склалося в XI-XII столітті в часи виникнення перших університетів і являє собою людей, що цілеспрямовано та систематично опановують знаннями і професійними вміннями, зайняті старанною завзятою навчальною працею.

І. С. Кон вважає, що "освіта, яка продовжується на цьому етапі розвитку, є вже не загальною, а спеціальною, професійною, причому саме навчання у вищих навчальних закладах може розглядатися як вид трудової діяльності". Необхідно особливо виділити одну істотну особливість навчально-професійної діяльності студентів, – виняткове значення самостійної роботи. Розвиток вищої освіти в усьому світі неухильно відбувається по шляху підвищення ролі самоосвітньої діяльності студента і переорієнтації діяльності викладачів на консультативно-організаторські функції.

Щодо студентства багато дослідників вважають, що мотиви вступу до вищого навчального закладу багато в чому визначають стиль студентського життя. Якщо вчорашній випускник школи відправлений у вищий навчальний заклад батьками і його навчання оплачено, а своє завдання він бачить у продовженні дитинства (правда, найчастіше з дуже недитячими розвагами) і відстрочки життєвого вибору, навчальна діяльність, як правило, виявляється непродуктивною. Такі студенти можуть закінчити інститут з посередніми оцінками і без глибоких знань чи взагалі бути відрахованими за неуспішність. Однак ці студенти можуть у міру навчання і зацікавитися своєю майбутньою професією і на старших курсах почнуть серйозно вчитися, й образ їхнього життя зміниться.

Мотиви вступу у вищий навчальний заклад гуманітарного профілю багато в чому визначають і мотивацію навчальної діяльності студентів, а через неї й успішність. Наприклад, у дослідженні Ю. М. Орлова показано, що серед соціогенних потреб найбільший вплив на ефективність навчальної діяльності студентів відіграє потреба в досягненні як прагнення людини до поліпшення результатів своєї діяльності. Ця мотивація змушує студентів більше концентруватися на навчанні й водночас підвищує їхню соціальну активність. Істотний, але не однозначний вплив на навчальну діяльність студентів справляють потреби в спілкуванні і домінуванні. Однак найбільш сильними і значущими виявлені внутрішні інтелектуально-

пізнавальні мотиви, що усвідомлюються людиною як "спрага знань", необхідність у їх набутті, прагнення до розширення кругозору, поглиблення і систематизація знань.

При цьому, на думку Л. І. Божович, пізнавальна потреба характеризується позитивним емоційним тоном і ненасичуваністю. Керуючись такими потребами і мотивами, людина, незважаючи на втому, витрачений час, протистоїть іншим спонуканням і відволікаючим факторам, наполегливо й захоплено працює над вирішенням навчальних завдань. На підставі отриманих даних Ю. М. Орлов зробив наступний висновок: "Найбільший вплив на академічні успіхи має пізнавальна потреба в поєднанні з потребою в досягненнях". Саме у навчально-професійній діяльності розвивається і виявляється особистість студента, тому більшість психологів підходять до характеристики особистості студента як суб'єкта навчальної діяльності.

Так, Ю. Н. Кулюткін виділяє три взаємозалежних й взаємопідпорядкованих рівні:

- особистісний, що полягає у вивченні особистості і навчальної діяльності молодих людей у загальному контексті їхньої життєдіяльності – спрямованості інтересів, життєвих планів, ціннісних орієнтацій тощо;

- діяльнісно-рольовий рівень, на якому предметом аналізу виступає власне навчальна діяльність: її мотиви, мета, засоби, предметний зміст і організаційні форми, результати;

- процесуальний рівень, що досліджує процеси і стани, за допомогою яких реалізується навчально-пізнавальна діяльність і виявляється її результативність.

Л. Д. Столяренко пропонує студента, як людину певного віку і як особистість, розглядати теж із трьох сторін:

- психологічна сторона, що являє собою єдність психічних процесів, станів і властивостей особистості;

- соціальна сторона, що втілює суспільні відносини, якості, породжувані належністю студента до певної соціальної групи, національності тощо;

- біологічна сторона, що включає в себе переважно спадково визначені властивості: тип вищої нервової діяльності, фізіологію аналізаторів, безумовні рефлекси, фізичну силу тощо.

Використовуючи такий комплексний підхід до вивчення особистості студента, ряд дослідників сформулювали загальні висновки щодо найважливіших психологічних новоутворень, що виникають під час навчання у вищому навчальному закладі гуманітарного профілю. Так, це період активного розвитку моральних і естетичних почуттів, становлення і стабілізації характеру і, що особливо важливо, оволодіння повним комплектом соціальних ролей дорослої людини: громадянських, професійно-трудова і таке інше. З цим періодом пов'язаний початок "економічної активності", під якою звичайно розуміють включення людини в самостійну виробничу діяльність, початок трудової біографії, створення власної родини. Це час спортивних рекордів, початок художніх, технічних і наукових досягнень.

У дослідженнях, присвячених особистості студента, показується суперечливість внутрішнього світу, складність усвідомлення своєї самобутності і формування яскравої висококультурної індивідуальності. Студентський вік характеризується тим, що в цей період досягаються оптимуми розвитку інтелектуальних і фізичних сил. Але нерідко одночасно з'являються "ножиці" між цими можливостями і їхньою дійсною реалізацією. Безупинно зростаючі творчі можливості, розвиток інтелектуальних і фізичних сил, що супроводжується і розквітом зовнішньої привабливості, ховають у собі ілюзії, що це зростання триватиме "вічно", що все краще життя ще попереду, що всього задуманого можна досягти.

Факт вступу у вищий навчальний заклад підкріплює віру молоді людини у власні сили і здібності, породжує надію на повнокровне і цікаве життя. Разом з тим на II і III курсах нерідко виникають сумніви у правильності вибору вищого навчального закладу, спеціальності,

професії. До кінця III курсу остаточно зважується питання про професійне самовизначення, причому трапляється, що в цей час приймається рішення в майбутньому уникнути роботи зі спеціальності. Дослідження пізнавальної діяльності студентів показують, що студентський вік – це пора найскладнішого структурування інтелекту, що дуже індивідуально і варіативно. "Ядро" інтелекту людини цього віку характеризується постійним чергуванням піків то однієї, то іншої функції, що входять у це ядро. Це означає, що вирішення навчальних завдань завжди одночасно спрямоване як на розуміння, осмислення, так і на запам'ятовування і на структурування в пам'яті студента засвоюваного матеріалу, його збереження і цілеспрямовану актуалізацію.

Таким чином, студентство характеризується досягненням найвищих "пікових" результатів, що базуються на всіх процесах біологічного, психологічного і соціального розвитку. Перетворення мотивації, усієї системи ціннісних орієнтацій, з одного боку, інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку з професіоналізацією, з іншого, виділяють цей вік як центральний період становлення характеру й інтелекту.

За Л. Д. Столяренко, адаптація студентів до навчання у вищому навчальному закладі гуманітарного профілю не повинна відбуватися стихійно. Треба організувати соціально-психологічну службу, до складу якої повинні входити не тільки фахівці-психологи, але й викладачі, куратори груп, представники громадських організацій і ненавчальних підрозділів, студенти старших курсів.

Адаптація студентів повинна бути спрямована на підготовку професійно компетентних, конкурентоспроможних на ринку праці фахівців, які усвідомлено вибрали вид професійної діяльності, мають професійні знання і можуть реалізовувати свій потенціал у певній діяльності, але найголовніше - навчилися розвиватися, пристосовуватися до умов дійсності, що постійно змінюються, домагатися успіху.

Поняття соціальної адаптації має на увазі процес пристосування особистості до умов соціального середовища. Ефективність адаптації залежить від здатності індивіда до виживання і досягнення успіху в певних соціально-культурних умовах життя.

З перших днів свого навчання в університеті студент зіштовхується з новою структурою навчального закладу, новими вимогами, системою навчання, контролю, а іногородні студенти - з новими побутовими умовами.

У звичних умовах людина успішно вирішує типові, повторювані завдання. У новій обстановці в неї немає стандартних способів вирішення життєвих ситуацій, виникає необхідність виробити новий алгоритм поведінки.

Причинами і наслідками утрудненої адаптації можуть бути:

- недостатня поінформованість про майбутню професію і, як наслідок, сумніви в правильності зробленого професійного вибору;
- непевність у завтрашньому дні, острах відсутності соціального замовлення на обрану професію;
- невідповідність базової підготовки до вимог вищого навчального закладу;
- недостатнє розуміння лекцій і, як наслідок - зниження успішності, втрата інтересу до навчання;
- розходження методів викладання в школі й вищому навчальному закладі;
- зміна побутових умов, зміна режиму дня;
- відсутність щоденного контролю і періодичні стресові ситуації (іспити, заліки), що призводять до підвищеного рівня тривожності й невротизації.

Виховне завдання вищого навчального закладу - максимально адаптувати випускника до життя. У контексті університетської освіти це значить - виховання особистості, відповідальної за свій вибір, що відрізняється професіоналізмом і різнобічною культурою, не

піддається маніпуляціям, творчої, соціально мобільної - носія інтелектуального потенціалу, що стане гарантом збереження і розвитку суспільства.

Життя студента наповнене напругою, хвилюючими ситуаціями і переживаннями. Виникнення стресу у студентів відбувається в основному із-за великого потоку нової інформації, виникнення проблемних ситуацій, пов'язаних із загрозою неуспішності, дефіциту часу, конфлікту з викладачем, і, як правило, під час сесії. Конкретними причинами стресу для студента вищого навчального закладу гуманітарного профілю може стати недолік сну; нездані в час і незахищені практичні роботи; велика кількість пропусків з якого-небудь предмету; відсутність на потрібний момент курсової роботи з дисципліни; недостатньо повні знання з дисципліни; погана успішність. Думка про те, що усі хвороби виникають "від нервів" визнається справедливою і в науковому товаристві, і серед обивателів. Тому кожен студент повинен пам'ятати про необхідність збереження душевної рівноваги, особливо під час сесії. Маса іспитів, заліків, курсових робіт є обґрунтованою причиною для стресової ситуації, проте подальший розвиток подій: посилювання недуги або подолання виниклих проблем, залежить тільки від характеру людини.

Студентське життя повне надзвичайних і стресогенних ситуацій, тому студенти часто відчують стрес і нервово-психічну напругу. В основному у студентів стрес розвивається із-за великого потоку інформації, через відсутність системної роботи в семестрі і, як правило, стрес в період сесії.

Емоційна напруга у студентів починається принаймні за 3-4 дні до початку сесії і зберігається на усьому її протязі навіть в найспокійніші дні. Наявність емоційної напруги і в міжсесійні дні свідомо того, що екзаменаційна сесія супроводжується безперервним, хронічним стресом. Наслідком такого стресу може бути невроз, тобто функціональне захворювання нервової системи. Тоді страждає, в першу чергу, нервова система, її ресурси виснажуються, примушуючи працювати організм на межі. Що ж розхитує нервову систему, приводить її до зриву і виникнення хвороби? Прийнято вважати, що невроз виникає тоді, тоді, коли людина тривалий час знаходиться в стані стресу. Невроз - це не хвороба, а різновид "нормальних" реакцій особи в незвичайних стресових умовах. У свою чергу, до стресу призводять сварки, невдачі і інші події життя, які психіатри означають як психічні травми. Період навчання робить значний вплив на формування особистості, тому проблема психічного здоров'я студентів дуже актуальна.

Важливою складовою профілактики стресів є уміння адекватно застосовувати способи корекції та прийом саморегуляції функціональних станів. Зовнішні способи корекції функціональних станів включають: оптимізацію режимів праці та відпочинку, тренування та професійну підготовку, нормалізацію санітарно-гігієнічних умов, а також такі новітні методи, як арт-терапія, бібліотерапія, ароматерапія, музикотерапія, терапія кольорами, масаж, фізіотерапія, гіпноз тощо. До методів саморегуляції функціональних станів слід віднести спеціалізовану дихальну гімнастику, м'язову релаксацію, медитацію, аутотренінг тощо.

Висновки. Проблема стресу складна і багатогранна. Стрес в навчальному процесі необхідно регулювати. Це завдання самих студентів і їх педагогів, соціальних педагогів, психологів. Можливо шляхи її рішення криються в професійній мотивації студентів і у впровадженні в навчальний процес основного здорового способу життя, тренінгових курсів. Інтенсивність і напруженість сучасного життя провокує на психологічному рівні виникнення негативних емоційних переживань і стресових реакцій, здатних призвести до формування виражених і тривалих стресових станів. Стрес - це своєрідна реакція людини на психічну або фізичну напругу, яка є фізіологічним безумовним рефлексом. Стрес - це частина нашого повсякденного життя. Він впливає на нас, починаючи з уранішнього сум'яття до пізнього вечора і навіть під час сну. Стрес може бути і корисний, і руйнівний: корисний додає енергії, а руйнівний проявляється у вигляді головного болю, гіпертонії, виразки шлунку, хронічного

безсоння, психічних розладів або інших хвороб. Для сучасного студента, як і для будь-якої людини взагалі, стрес є ненадприродним явищем, а швидше реакцією на проблеми, що скупчилися, на нескінченний процес боротьби з повсякденними труднощами.

Література

1. Агаджанян Н. А. Проблемы адаптации и учение о здоровье : учебное пособие РУДН / Н. А. Агаджанян – М. : Просвещение, 2006. – 284 с.
2. Балл Г. О. Понятие адаптации и его значение для психологии личности / Г. О. Балл // Вопросы психологии. – 1989. – № 1. – С. 92-100.
3. Киселева Н. С. Проблема учебно-профессиональной мотивации современного студента / Н. С. Киселева. – СПб. : ЛГУ им. А. С. Пушкина, 2006. - 131 с
4. Лазарус Р. Теорія стресу і психофізіологічні дослідження / под ред. Л. Леві // Емоційний стрес. – Л. : Медицина, 1970. – С.178-208.
5. Селье Г. Стресс без дистресса / Г. Селье. – М. : Знание, 1992. – 130 с.
6. Щербатых Ю. В. Психология стресса : учебное пособие / Ю. В. Щербатых. – СПб. : Питер, 2005. – С. 21 – 32.
7. Щербатых Ю. В. Психология стресса и методы коррекции : учебное пособие / Ю. В. Щербатых. – СПб. : Питер, 2008. – 256 с.

References

1. Agadjanjan N. A. Problem'i adaptatsii i uchenie o zdorove : uchebnoe pocobie RUDN / N. A. Agadjanjan - M. : Procveshenie, 2006. - 284 s.
2. Ball G. O. Ponjatie adaptatsii i ego znachenie dlja psichologii lichnohti / G. O. Ball // Voproc'i psichologii. - 1989. - № 1. - С. 92-100.
3. Kiceleva N. C. Problema uchebno-profeccionalno' motivatsii covremennogo ctudenta / N. C. Kiceleva. - CPb. : LGU im. A. C. Pushkina, 2006. - 131 c.
4. Lazarus R. Teorija trecu i pcihofiziologichni doclidjennja / pod red. L. Levi // Emotsi'ni' trec. - L. : Meditsina, 1970. - С.178-208.
5. Cele G. Strecc bez dictrecca / G. Cele. - M. : Znanie, 1992. - 130 c.
6. SCherbat'ih JU. V. Pcihologija ctrecca : uchebnoe pocobie / JU V. SCherbat'ih. - CPb. : Piter, 2005. - С. 21 - 32.
7. SCherbat'ih JU. V. Pcihologija ctrecca i metod'i korrektsii : uchebnoe pocobie / JU. V. SCherbat'ih. - CPb. : Piter, 2008. - 256 c.

Сербин Ю. В.

Эмоциональный стресс у студентов высших учебных заведений гуманитарного профиля

В статье представлен анализ проявлений эмоционального стресса у студентов высших учебных заведений гуманитарного профиля. Определены составляющие этого процесса. Доказано, что стресс влияет на процесс качественной адаптации к условиям обучения в высшей школе. Источников – 7.

Ключевые слова: адаптация, эмоциональный стресс, стрессогенные ситуации, жизнедеятельность, студенческая жизнь, среда высшего учебного заведения.

Serbin Yu. V.

Emotional stress to the stuentov higher education institutions in Humanities

The article presents the analysis of the manifestations of emotional stress in students of higher educational institutions humancare profile. Identifies the components of this process. It is proven that stress affects the process of adaptation to the learning environment in higher education. Sources – 7.

Key words: adaptation, emotional stress, Stratagene situation, livelihoods, student life, the environment of higher educational institutions.

Сербін Юрій вікторович – старший викладач кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк.

УДК 159.923.2

Камінська С.В.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ МАРГІНАЛЬНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Статтю присвячено актуальній проблемі професійної маргінальності, яка розглядається у соціально-психологічному аспекті. Особливу увагу приділяється умовам та чинникам виникнення професійної маргінальності, функціям та видам, соціально-психологічним особливостям маргінальної людини. Джерел – 10.

Ключові слова: професійна мобільність, професійна ідентичність, маргінальність, професійна маргінальність.

Постановка проблеми. Викладачі вищої школи з тривогою відмічають, що значна частина студентів-випускників не бажає або не може працювати за тією спеціальністю, яка відповідає їх фаху за отриманим дипломом. Це може бути свідченням посилення розриву між основними функціями вищої школи: освітньою та функцією професійної підготовки.

В роботах Н.Ю. Волянюк, О.П. Єрмолаєвої, Л.І. Кемалової, Г.В. Ложкіна, Ю.Д. Парунової, Ю.П. Поварьонкова, В.В. Пономаренко та ін. такий стан «проміжності» статусу майбутнього фахівця стали називати професійною маргінальністю. У сучасних умовах, на жаль, підвищується деструктивна спрямованість процесів професійної маргіналізації, що визначає актуальність її дослідження, форм прояву та чинників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вперше поняття маргінальності застосував Р. Парк стосовно до адаптації мігрантів, розглядаючи його як стан переходу, як людину на межі «двох світів». Подальші дослідження довели, що маргінальність може супроводжувати будь-який стан переходу, що визначає соціальну мобільність, зокрема, професійну мобільність, та пов'язану з нею зміну соціальної ідентичності [10].

Г.В. Ложкін досліджує професійну мобільність у взаємозв'язку з професійною ідентичністю особистості та пропонує професійну мобільність розглядати як інтегративну якість, що поєднує в собі сформовану внутрішню потребу особистості у змінах, розвинені когнітивні здібності й певні особистісні якості, а також знання та вміння, що визначають готовність до прийняття рішень при змінах у професійній діяльності [7; 8].

За визначенням В.П. Казміренка, професійна мобільність особистості, взаємопов'язана з процесом суб'єктного становлення особистості й має різні рівні виразності, що корелюють із такими характеристиками суб'єкта, як активність, самодетермінація, саморегуляція, саморозвиток, самовдосконалення. Професійну мобільність фахівця автор розуміє як механізм адаптації, що дозволяє йому керувати ресурсами суб'єктності та професійною поведінкою [5].